

Särtryck ur:

SKÅNES

HEMBYGDSFÖRBUNDS

ÅRSBOK 1967

BÖKEBERG – Ett aktuellt område
i natur- och kulturhistorisk belysning

Av Eric Mårtensson

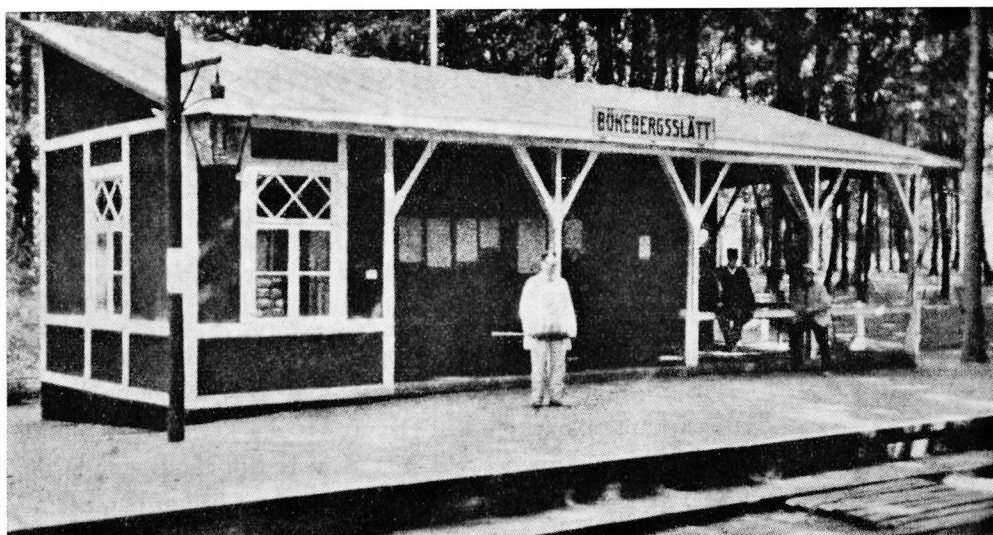
BÖKEBERG — ETT AKTUELLT OMRÅDE I NATUR- OCH KULTURHISTORISK BELYSNING

AV ERIC MÅRTENSSON

Bökeberg ligger inom det lummiga lövskogsbälte som sträcker sig mellan Romeleåsens sydsluttning och Söderslätt och som av geologerna brukar kallas det sydvästskånska backlandet. Det är ett starkt kuperat moränlandskap, vars topografi skapades vid inlandsisens tillbakadragande mot norr omkr. 12000 år f.Kr. Bökebergsområdet har, som redan namnet antyder, ursprungligen dominerats av bokskog (böke) och även om boken ännu överväger har granen genom inplantering vunnit alltmer insteg. Omväxlande med de mera höglänta delarna finns här ett stort antal mossmarker och fattigkärr,* som utgör växtlokal för en ganska egenartad och i många fall sällsynt flora. Här kan man påträffa både tranbär, rosling, hjortron och t. o. m. kallgräs. Områdets största botaniska raritet är nötkörveln, *Conopodium majus*, som upptäcktes 1896 och som här har sin enda växtplats i Sverige. Andra sällsyntheter är ormgran och kungsbräken. Detta i förening med den vackra hjortdjursstammen i skogarna och det rika fågellivet kring de närbelägna Yddinge- och Fjällfotasjöarna ger trakten dess omväxlande karaktär och dess stora värde som strövområde, vilket inte minst är av behov för en närbelägen blivande storstad.

Att Bökebergsområdet tidigt blivit bebott framgår tydligt av de många stenåldersboplatser som i olika etapper grävts ut, bl. a. vid Yddingesjöns stränder och på Orön i Fjällfotasjön. Områdets nuvarande bebyggelse grupperar sig huvudsakligen kring herrgården Bökebergsslätt samt i de längre norrut belägna Yddinge och Holmeja byar. Här finns ännu kvar en hel del äldre hus med lerklining, korsvirke och halmtak, vilka ger landskapet en pittoresk, gammaldags prägel, men som också är viktiga dokument till kunskapen om traktens folkkultur. — Bökebergsslätt tillhör Skabersjö fidekomiss i vars ägo det kom på 1600-talet genom byte med

* Troberga mosse och Tutaremossen.



Bökebergs hållplats. 1900.

Christian IV. Det är första gången omnämnt i skrift 1605 men nuvarande huvudbyggnaden uppfördes 1855 av greve Tage Kjell Thott.

Ytterligare en plats, den kanske viktigaste i detta sammanhang, skall nämnas: Bökebergs sommarrestaurang. Den tillkom i samband med öppnandet av järnvägen Lund—Trelleborg år 1875, då hållplats anlades i bokskogen. Jämsides med restaurangen byggdes i tidstypisk stil ett tivoli med skjutbanor, gungor, kraftmätare och utedansbanor. I det oscariska Sverige med dess nyvaknade intresse för naturen blev Bökeberg under 1890-talet snabbt "dansstället" för ortens befolkning och ett populärt utflyktsmål för det borgerliga Malmö och det punschdrickande akademiska Lund. Tusentals människor har under årens lopp passerat denna plats, de flesta kanske helt flyktigt i samband med skolutflykter eller majluncher, men några med den återkommandets kärlek som kännetecknar forskare och poeter. Bland dem som lämnat skriftliga bidrag till Bökebergstraktens kulturhistoria återfinns många kända namn såväl inom den vetenskapliga forskningens område som i den svenska litteraturhistorien. Den förra kategorien har behandlats av Otto Gertz i en uppsats betitlad "Bökebergstrakten i botanisk forskningshistoria" (1943). Enligt denna tycks områdets flora ha upptäckts av den berömda lundabotanisten, nationalekonomen och sedermera biskopen C. A. Agardh under hans tid som informator åt en



Ekpaviljongen, Bökeberg.

medlem av familjen Thott på Roslätt i början av 1800-talet. Hans fynd resulterade i en avhandling om carexarterna, "*Caricographia Scanensis*" (1806). Efter Agardh hade en rad framstående botanister sina vägar hit ut, t. ex. Elias Fries, Sveriges förste mykolog, och Göran Wahlenberg, den svenska växtgeografiens grundläggare, och ännu senare under århundradet Fredrik Areschoug och Nils Lilja. En särling i detta följe var mångsysslaren Waldemar Bülow, som var en av initiativtagarna till bildandet av Skånes Naturskyddsförening 1910. Bülow, som var kunnig florist och gjorde en inventering av gamla träd, lät t. o. m. bygga sitt sommarställe, Murfvelro, på en udde i Yddingesjön.

När Bökebergs sommarrestaurang tillkom var alltså trakten redan känd av floristerna. Det är kanske därför inte fel att anta att det var de som vägledde poeterna ut i det skånska landskapet. Konstellationen Bengt Lidforss — Vilhelm Ekelund är frestande som mönster för en sådan teori.

Från 1800-talets slut och framöver omtalas Bökeberg av en mängd författare, såsom Ola Hansson, August Strindberg, Falstaff Fakir, Nils Ludvig, Anders Österling, Hans Dhejne och Hjalmar Gullberg. En av de bästa skildringarna av folklivet sådant det kunde gestalta sig på Bökeberg en söndag under sommaren i slutet av förra århundradet finns i Ola Hanssons självbiografi "Resan hem" (1895). Författaren låter där sitt alter ego, Truls, bevista en folkhögskoleutflykt. Färden dit och ankomsten får nästan bellmanska drag i skildringen:

"Bakom sig lämnade de en sky av damm, — tills den gula vägen med ens förlorade sig inne i den gröndunkla bokskogen.

På hållplatsen var stimmande fullt med åkdon; hästarne stodo och viftade flugorna bort med svansarne och åto ur vagnarne, och drängarne gingo och buro vatten åt de törstiga djuren. Runt omkring hade grupper lägrat sig under träden; kvinnorna dukade upp ur korgar, och männen drogo korkar ur buteljer. Uppe från restaurationsplatsen ljöd manssång; och Truls och hans sällskap styrde kosan direkt dit. När de hunnit till järnvägsövergången, slutade sången; strax därpå hörde de någon hålla tal. På slutningen var talarestolen rest, och uppåt höjden stod bänk bak bänk. Bakom den sista bänken stod man som en enda massa."

Eftermiddagen är varm, det drar upp till regn och åska, evenemanget avbryts och folkmassan måste ta skydd. Men så blir det åter uppehåll och kvällen är räddad:

"Ovädret drog hastigt över, och det blev den vackraste solnedgång, sval och stilla, med alla färger och dofter. Uppe på dansbanan svängde ungdomen runt till byspelmännens, Vildtarnes, bevingande dansmusik".

En som har förklarat bokskogen sin kärlek en gång för alla är Hans Dhejne. Han är poeten mer än folklivsskildraren, en romantiker på resa genom nyutslagna lövvalv, blomrika hagmarker och leende insjönatur. Dhejne har i några av sina prosaböcker också besökt Bökeberg och hans dikt "Majdag vid Yddingen" (1944) har nästan blivit en signatur för landskapet:

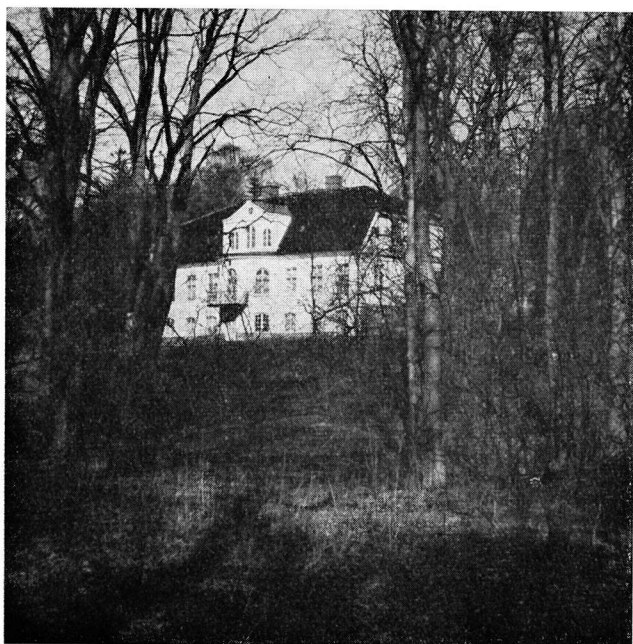
"Se lövad är skogen,
och Yddingen syns
försilvrad av vingblänk,
fint speglade skyns
förunderligt lätta



1700-talstorp vid Kabbelljung i bokskogen nordöst om Bökeberg.
Foto E. Gustafsson.

och drivande glans
kring sjön, som är fångad
i boklövets krans.”

Det är många som både i dikt och i bild sökt fånga dagrarna i detta skiftande och säregna landskap, och andra har på prosa i minnet återvänt till sin ungdoms tummelplatser ”i de ungdomsdagar, då” som Anders Österling skriver, ”naturen helst uppsökes parvis”. Men utrymmet är här alldeles för begränsat för en fullständig framställning om Bökeberg i skönlitteraturen. Författaren hoppas få återkomma till det ämnet behandlat i bokform. I stället syns det lämpligt att som avslutning stanna inför en diktare, som först mot slutet av sitt liv kom till Bökeberg och som här fann



Bökebergsslätts herrgård. Huvudbyggnaden från 1855.
Foto Eric Mårtensson, 1959.

"ett hem för sången" ända fram till sin död 1961, nämligen Hjalmar Gullberg. Han har med sina sista diktsamlingar "Terziner i okonstens tid" (1958) och "Ögon, läppar" (1959) skänkt vår litteratur två av dess finaste pärlor. Dikter som "Sommarpastoral", "Liljekonvaljer", "Stellaria", "Häger på bryggan", "Ormbunkar", "Vildgässens rop", "Bokskog, första maj" eller "Det stod i brevet" är bara några av alla de lokala motiv som av en genial diktare lyfts till ett allmängiltigt plan. Gullberg är mer europé än skåning och en resenär i det dunkla och gåtfulla i människonaturen. Det är därför desto mer betydelsefullt, när man hos honom finner en precision i tid och rum, såsom i den lilla vackra vinjettdikten "Midsommar, Bökebergsslätt":

"Till den bländande vita randen
mot väggen av junis grönska
(när sångkören tystnat, mot kvälldags)
kom ett rådjur och åt jasminer.

Bökebergstrakten har i snart ett helt århundrade varit ett naturligt utflyktsmål och strövområde för befolkningen i västra Skåne. Forskare, poeter och konstnärer har i gångna tider gjort resor i dess vackra natur. — Till och med den tionde musan har visat bokskogen sitt behag, nämligen i Bo Widerbergs film "Barnvagnen" (1963), i vilken vissa nyckelscener utspelades vid den gamla Ekpaviljongen i Bökeberg med den för Widerberg betecknande höga kvaliteten i bilden. — Men också skölbarn, studenter och — vanliga människor, har här haft sina vägar förbi. I våra dagar tycks besökarströmmen öka, vilket kanske till stor del är bilismens förtjänst. Sedan en tid tillbaka har området fått ny aktualitet, men av en annan anledning än tidigare, nämligen det s. k. Holmejaflygfältet. Ett tag såg det nästan ut som om detta var på väg att utplåna Bökebergsskogarna helt. Men genom ingripande från en hel rad föreningar och organisationer, bl. a. Skånes Hembygdsförbund och Skånes Naturskyddsförening, vilket resulterade i fackmässiga undersökningar av trakten, så tycks faran ha blåst förbi för den här gången. Nu har man istället flyttat tanken några kilometer österut till Börtringetrakten och därmed är man redan halvvägs mot en intelligent lösning av frågan om en modern storflygplats.

LITTERATUR OM BÖKEBERG

- Ahlén, I., Hjortdjuren i skogsområdet vid Bökeberg. (Skånes Natur, kontaktbl. 2, 1966).
- Andersson, P., Minnen från Bökeberg på 1880- och 1890-talen. (Byahornet, 1952).
- Berner, R., Poeten, Kungen, Bülow och Bokskogen. Ett allvarligt menat kåseri. (I kärnkanten, 1967).
- Bülow, W., Allvarsord. Om allting och ingenting. 1917.
- En örtagård i skogen. (Täppan, 1919).
- Märkliga träd i Skåne. Malmöhus län 1919. 1944.
- Bökeberg. (Osigen. art. I kärnkanten, 1967).
- Dahl, S., Torna och Bara. Studier i Skånes bebyggelse- och näringsgeografi före 1860. 1942.
- Dhejne, H., Majresa till Fjällfotasjön. (Skåne i bilrutan, 1939).
- Bökebergs skog. (Galjonsbilden, 1937).
- Majdag vid Yddingen. — Majserenad. (Valda dikter, 1944).
- Sköna maj välkommen ... (Prinsen, Vinhuset och Harmonien, 1944).
- Engström, B., Fornlämningar och fasta fynd från förhistorisk tid i Bara härad. 1927.
- Fehrman, C., Den sjö är vackrast ... (Vi nr 12, 1961).
- Fjelner, A., Stackars Bökeberg. (Typer och en del annat, 1921).
- Majdag i Bökeberg. (Typer och tankar, 1927).
- Foreby [Fritz], E., Vår bygd. Anteckningar om Svedala och omgivningarna. 1937.

- Godulv — flintknackarens son. En berättelse från stenåldern. [pojkbok]. 1959.
- Gertz, O., Bökebergstrakten i botanisk forskningshistoria. (Skånes Natur, 1943).
- Gullberg, Hj, Terziner i okonstens tid. 1958.
- Ögon, läppar. 1959.
- Hansson, O., Resan hem. 1895.
- En uppfostrare. 1895.
- Rustgården. 1910.
- Sommartid. (Slättbyhistorier, 1927).
- Holm, I., Ola Hansson — en studie i åttitalsromantik. 1957.
- Holmström, C. T., Milium effusum. (Gramina, 1926).
- Ingers, I., Skånska ortnamnsfrågor i samband med naturskyddsfrågor. (Skånes Natur, 1960).
- Ur Bökebergs historia. (I kärnkanten, 1967).
- Johansson, E., Södrems skald. Några blad ur en skånsk vandringsmans liv jämte ett urval av hans dikter och rimmerier. 1928.
- Lindgren, L., — Mörnsjö, T., Bökebergsområdets vegetation — en översikt. (Skånes Natur, kontaktbl. nr 2, 1966).
- Lundgren, B., En skönhetsstävling i Bökeberg 1883 (Byahornet, 1966:2).
- Lövkvist, B., Behovs- och funktionsanalyser nödvändiga. (Skånes Natur, kontaktbl. nr 2, 1966).
- Mathiasson, S., Kring sjöarna i sydvästra Skåne. (Skånes Natur, 1957).
- Nilsson, Th. W., En bit skomakarefilosofi. (Pilepivepågen, 1957).
- Nordholm, G., Några drag ur den sydsånska bokskogens historia. (Sv. Geogr. årsb., 1942).
- Nordqvist, G., — Rudebeck, G., I lövskogsområdet kring de sydsånska sjöarna. (Natur i Skåne, 1947).
- Olsson, N. L., Stadens melodi. 1940.
- Persson, P. E., Bökebergsskogarna. (Skånes Natur, kontaktbl. nr 2, 1966).
- Rolf, F., Vid Yddingen (Till det synliga, 1957).
- von Schmidten, Y., Vid Yddingen. (Min ungdoms visor, 1909).
- Kring en sånsk sjö. (På hemmets mark, 1910).
- Strindberg, A., Inferno. 1897.
- Strövområde eller jetflygplats. (Osigh. art. I kärnkanten, 1967).
- Swanander, J. F:son, Bara härad i slutet av 1700-talet. 1958.
- Wallengren, A. [Falstaff fakir], Filateli. (En hvar sin egen professor, 1884).
- Weimarck, H., Skånes flora. 1965.
- Vilke, A., Bidrag till kännedomen om ormgranen i Skåne. (Skånes Natur, 1932).
- Åkerlund, E., Kommunalpolitik — naturvård. Bökeberg i våra hjärtan. (I kärnkanten, 1967).
- Österling, A., Skånska utflykter. Andra uppl. 1958.
- Minnets vägar. 1967.

